

MARFANY, Julie: *Terra, protoindústria i població a Igualada, c. 1680-1829. Una via catalana de transició al capitalisme?*, Girona, Associació d'Història Rural-Centre de Recerca d'Història Rural (Institut de Recerca Històrica) de la Universitat de Girona-Documenta Universitària, 2020, 296 pàgs. (Biblioteca d'història rural, n° 20).

L'any 2012 l'editorial Ashgate publicava dins la seua col·lecció *Modern Economic and Social History* la versió de la tesi doctoral de Julie Marfany. Aquesta historiadora britànica d'ascendència catalana és actualment *Associate Professor* del *Department of History* i de l'*Institute of Medieval and Early Modern Studies* de la Universitat de Durham, i es va formar a les prestigioses Universitats de Cambridge i Oxford, on també ha exercit com a docent i investigadora. El llibre que ressenyem és la traducció d'aquest amb el títol lleugerament modificat per adaptar-lo al públic de parla catalana, ja que la publicació original estava encapçalada com a *Land, Proto-industry and Population in Catalonia, c. 1680-1823. An Alternative Transition to Capitalism?*

L'esment de la modificació del títol no és ociós, doncs el títol original reflecteix adequadament les intencions de l'autora, que ha volgut emprar un exemple local de l'àmbit català per contribuir a una temàtica molt general i controvertida com és la de la transició del feudalisme al capitalisme. Per la seua orientació teòrica i per la temàtica concreta de la qual s'ocupa el treball, resulten molt evidents les fecundes tradicions en les que sembla haver-se format la doctora Marfany, particularment la del *Cambridge Group for the History of Population*, del King's College de la Universitat de Cambridge, centre on va desenvolupar aquesta recerca. El llibre s'endinsa, expressament, en els grans debats que han marcat les discussions al voltant de la qüestió de la transició al capitalisme, com ara l'anomenat debat Brenner, les polèmiques al voltant del fenomen de la protoindustrialització o la discutida proposta de Jan de Vries sobre la revolució *industrial*. L'autora empra amb mestria la literatura sobre aquestes qüestions de gran abast i la combina amb un profund coneixement de la realitat catalana i de les aportacions historiogràfiques centrades en els orígens del seu reeixit i relativament precoç procés d'industrialització.

El text es divideix en dues parts clarament diferenciades i encapçalades amb sengles interrogacions que ja són, per si mateixes, tota una declaració d'intencions. La primera, amb quatre capítols, porta per títol *Transicions al capitalisme?* En aquesta l'autora presenta en el primer capítol, que serveix també d'introducció, una actualització dels debats sobre la transició al capitalisme sota l'encapçalament *Tornar a plantejar-se la transició al capitalisme*. Amb una breu presentació d'uns quants exemples individuals, il·lustra el profund canvi que va experimentar la societat d'Igualada al llarg del segle XVIII, tant el dels afortunats paraires que van aconseguir esdevindre *fabricants* a principis del segle XIX, abandonant la major part d'ells la producció de draps de llana i especialitzant-se en els teixits de cotó, com el d'aquells que van patir una degradació social i van acabar formant part de la creixent nòmina de treballadors assalariats, antics artesans més o menys independents, finalment proletaritzats. La temàtica queda clarament definida i delimitada, i l'autora ofereix un extens repàs historiogràfic que, tot partint de les propostes brennerianes i les seues repercussions més tardanes, ret compte de les diferents interpretacions que han anat proposant-se, particularment a les darreres tres dècades (almenys fins 2012, data de la publicació de l'original en anglès). Així s'aborden les qüestions més o menys polèmiques centrades en el fenomen de la protoindustrialització, les transformacions agràries, les vies d'escapament de la famosa *trampa malthusiana* en el vessant demogràfic, l'abans esmentada *revolució industrial* i la inserció de les unitats domèstiques en els mercats, i, finalment, la importància de l'experiència catalana com a contrast en un marc global en el que segeix predominant el model anglès d'industrialització com a cànon.

Els altres tres capítols d'aquesta primera part aborden, successivament, les qüestions essentades abans. Així, inicialment considera la qüestió de la conformació d'una agricultura capitalista (*Una transició al capitalisme agrari?*) tot partint de l'estudi sobre la distribució de la terra, les seues variacions a llarg termini i les fórmules de cessió de l'explotació. L'aportació de Marfany posa de manifest el marcat contrast entre l'estructura agrària catalana i l'anglesa. Ni el model recolzat en el *mas* i el peculiar entramat hereditari català, amb l'herència impartible, les seues famílies troncales i l'expulsió dels fadristerns (una qüestió analitzada al quart capítol del llibre); ni la no menys peculiar forma de subordinació de la força de treball i d'extensió dels conreus, a partir dels contractes emfitèutics de *rabassa morta*, s'ajusten a l'esquema tripartit ricardià que sembla que va predominar als camps anglesos. Com ja va assenyalar fa molts anys Jaume Torras, el concepte que es va formar Brenner sobre el cas català és clarament erroni. La imatge que s'ha anat dibuixant a partir de les recerques d'una munió d'investigadors (des de la recerca pionera de Pierre Vilar), i que aquest treball ratifica una vegada més, no es correspon amb el patró anglès de gran propietat, arrendataris capitalistes de grans explotacions i una mà d'obra fortament proletaritzada. I, tanmateix, aquesta agricultura típicament mediterrània, que també s'allunya dels estàndards agroecològics de l'Europa nordatlàntica, no va suposar cap entrebanc per al procés d'industrialització.

Tot seguit, Marfany s'ocupa dels orígens de la revolució industrial a partir de l'anàlisi de les formes protoindustrials (*La protoindústria i els orígens de la revolució industrial*). Tot i que l'autora es recolza fermament en els treballs previs de Torras sobre la mateixa Igualada, les seues aportacions a aquesta qüestió, tant des del punt de vista documental com de l'heurístic, són remarcables. El seu treball, complementa i amplia els resultats de la magistral microanàlisi de Torras. D'una banda, contextualitza la draperia igualadina en el marc català; un pas especialment necessari per als lectors d'una obra escrita originalment per a un públic anglosaxó. D'altra banda, a més, atès que el gruix de la seua recerca s'ha recolzat en l'estudi de la documentació notarial (inventaris i contractes matrimonials, sobretot), les seues aportacions són importants perquè amplien el camp d'observació al conjunt dels individus implicats en la producció tèxtil llanera i en altres activitats de menor abast. D'aquesta manera, il·lumina amb més potència alguns trets que romanien fins ara a la penombra. Destaquen, especialment, la visió sobre l'equipament productiu dels artesans (una de les claus del control que exercia la minoria de paraires enriquits sobre el conjunt) i l'aprofundiment en els conflictes que enfrontaven uns menestrals amb els altres, particularment el que mantenien els teixidors contra els paraires, una qüestió que s'enriqueix amb l'ús de nova documentació. Finalment, s'ocupa de la transició de la llana al cotó (un pas que no es va donar, o almenys no amb la mateixa intensitat, a altres centres drapers catalans, com ara Sabadell o Terrassa) i l'aparició d'un nou grup d'empresaris sorgit també dels rengles de la parairia.

La primera part acaba abordant les qüestions demogràfiques (*Formació de famílies i creixement demogràfic*). Ací l'interès de l'autora es desplaça cap a l'estudi de les raons que expliquen l'intens creixement demogràfic de Catalunya del XVIII i, més concretament, de les relacions existents entre la protoindústria i allò que Hans Medick anomena, tot seguint Mackenroth, com a *mode de població*. Recolzent-se en la informació provinent de l'excel·lent arxiu parroquial d'Igualada i dels capítols matrimonials extrets dels protocols notarials, Marfany realitza un impressionant exercici historiogràfic. Presenta una sèrie de dades obtingudes a partir de la reconstrucció (total o parcial) de 8.700 famílies en l'arc temporal delimitat pel títol de l'obra. Aquesta voluminosa base de dades, junt a la informació provinent dels capítols matrimonials, permet l'aproximació a una sèrie de variables crucials. Particularment al model matrimonial, caracteritzat per un matrimoni precoç (tant per a les dones com per als homes) que sobretot la protoindústria i, en menor mesura, l'accés a la quasi-propietat de petites parcel·les mitjançant els con-

tractes de rabassa van permetre mantindre molt baix. Amb això, malgrat la proclivitat a casar-se més tardanament que s'observa fins mitjans del segle XVIII, la segona meitat mostra una clara tendència a l'avançament. Això va permetre una elevada fecunditat que sols es va veure contrastada per una elevada mortalitat (particularment infantil i juvenil). Així mateix, i malgrat les dificultats que comporta aquesta anàlisi amb les fonts emprades, sembla que el saldo migratori no va ser desfavorable en el cas igualadí. En definitiva, l'estudi de Marfany suposa una validació en tota regla de les hipòtesis demogràfiques enunciades pel model protoindustrial definit per Mendels, Medick i altres.

La segona part de l'obra també s'encapçala amb un títol entre interrogants: *Consumidors industrialsos?* El primer capítol d'aquesta part s'ocupa del vessant productiu (*La producció dins l'economia familiar*). Marfany empra fonamentalment la informació provinent dels inventaris post-mortem per a tractar de reconstruir la fesomia del treball de les famílies igualadines del segle de les llums. Cal aplaudir l'esforç de la investigadora britànica en centrar-se en l'economia familiar i que el concepte de la família com la unitat bàsica de producció, consum i reproducció deixi de ser un tòpic per esdevindre un autèntic objecte de recerca. Aquest enfocament li permet distingir les diferents activitats practicades a partir de la possessió de bens de producció (mobles o immobles). Destaca la importància creixent del treball protoindustrial, centrat en la draperia, però també del manteniment d'elevats nivells de pluriactivitat que suposen una realitat molt complexa. Encara que es constata una clara tendència a la proletarització i a la dependència cada vegada major del treball protoindustrial, també s'aprecia una persistència de les activitats agràries i de la petita explotació, facilitada pels contractes de rabassa. L'autora s'ocupa, així mateix, del treball femení i en ressalta la seua importància. Aquesta preocupació, tot i merèixer un epígraf específic, subjau en tota la recerca. Finalment, malgrat tractar-se d'una problemàtica especialment difícil d'abordar per la manca d'informació, Marfany aconsegueix reunir indicis suficients per a sostenir que el treball es va intensificar al llarg del període.

Aquest increment de l'esforç i de la quantitat del treball és una de les claus d'allò que de Vries va batejar com a *revolució industriosa*. Precisament, el darrer capítol (*El consum dins l'economia domèstica*) s'adreça a contrastar la hipòtesi central d'aquesta proposta: que el treball es va intensificar impulsat pel desig de consumir. Recolçant-se de nou fonamentalment en els inventaris i partint de la constatació de les seues limitacions (de gènere, de classe i, en el cas català, de l'absència de valoracions monetàries), l'autora transita per vies obertes per altres investigadores com Belén Moreno, per a caracteritzar el consum de les famílies igualadines. Primer identifica els objectes consumits per centrar-se en aquells més representatius dels canvis en les pautes de consum, com ara rellotges, llibres, quadres, ultramarins, cobertoria o roba. En un segon nivell, s'apropa a les formes de comercialització d'aquests productes i les vies d'accés dels consumidors a aquests. Finalment, caracteritza les unitats familiars en funció dels seus patrimonis per distingir entre el consum segons les classes socials, segons el gènere i, també, en funció del cicle vital. Marfany, conclou constatant, efectivament, els canvis en les pautes de consum però rebutjant fermament la hipòtesi causal de de Vries. Contràriament, s'inclina per la idea de la inserció forçada de les famílies desafavorides en els circuits mercantils i l'increment de la quantitat i la intensitat del seu treball com a resultat de la pèrdua progressiva de la possessió i control dels seus propis mitjans de producció, amb el seu consegüent empobriment relatiu, i no del seu desig de consumir.

Ens trobem, doncs, davant una recerca valenta i innovadora. Valenta perquè aborda sense complexos qüestions molt polèmiques i perquè no té problemes en retornar a vells debats; això sí, sense defugir les controvèrsies historiogràfiques més actuals i aprofitant de forma molt intel·ligent i amb un considerable esmerç de treball d'arxiu noves vies metodològiques i

fonts d'informació molt diverses i, en general, poc emprades. La base empírica del treball és molt sòlida i els 34 quadres i gràfics del llibre amaguen una feixuga tasca de compilació i tractament d'una ingent quantitat d'informació essencialment nova. Davant l'actual tendència a abordar la problemàtica al voltant dels processos d'industrialització a partir de macroanàlisis centrades en reconstruccions econòmiques d'un limitat nombre de variables, l'aposta de Marfany per la microanàlisi i la seua perspectiva totalitzadora resulta particularment encoratjadora i benvinguda. De fet, des del punt de vista de la metodologia i l'ús crític de la bibliografia se li poden fer molt pocs retrets. L'únic rellevant que s'hi pot assenyalar és l'absència d'informació sobre salaris. I no és una recriminació, molt probablement es tracta d'una qüestió inabordable a partir de les fonts disponibles a hores d'ara. El cert és que el coneixement a escala local sobre els salaris, del seu nivell i la seua evolució, per exemple, així com altres variables (producció agrària i manufacturera, preus) susceptibles de ser seriades i analitzades com a tals, hauria ajudat notablement a contextualitzar la informació i hauria millorat la profunditat de l'anàlisi. La quantitat de treball esmerçat en la recollida d'informació, però, ja justifica per ella sola aquesta absència.

Pel que fa a l'edició catalana, cal felicitar els editors de la Biblioteca d'Història Rural per l'oportunitat de la mateixa. El grup d'investigadors de la Universitat de Girona (amb els que també col·labora habitualment l'autora) continuen amb aquesta edició una tasca molt rellevant de difusió i d'estímul de la recerca històrica vinculada amb el món rural. El llibre recull els resultats d'una investigació d'enorme rellevància que arribarà d'aquesta manera a un públic molt més ample, tant d'especialistes com de persones interessades en el coneixement de la història social i econòmica, resultant particularment important per als estudiants que s'hi apropen a aquestes temàtiques i aquests períodes per primera vegada. La traducció és correcta i, des del punt de vista formal, l'edició també, incloent-hi, fins i tot, un índex analític, poc freqüent en les publicacions científiques a l'Estat espanyol, ni tan sols a les traduccions. Potser hauria estat millor un índex més complet de l'obra, distingint-hi les dues parts (es troben marcades dins l'obra però no a l'índex general) i detallant-hi els epígrafs dins els capítols (encara que cal reconèixer que tampoc no es troben a l'índex de l'edició anglesa).

L'obra posa de nou en valor la pertinència del model protoindustrial com a instrument heurístic per a l'estudi dels orígens de la industrialització. Però probablement la seua major virtut siga la de posar en evidència la diversitat de vies que van conduir al triomf del capitalisme industrial i hauria de servir per a desplaçar la via anglesa com a model absolut de referència. El cas igualadí, i el català per extensió, fa ben palesa aquesta qüestió. De la mateixa manera, la recerca de Julie Marfany és un pas més en la crítica dels plantejaments de de Vries respecte a la revolució industriosa, aportant proves contundents de la seua existència i, alhora, de la dificultat d'explicar-la a través de les preferències dels consumidors. Cal destacar la importància de l'estudi del procés de proletarització que conté el llibre i que és, de fet, un dels seus principals fils conductors. La major part dels estudis sobre els processos d'industrialització i els seus orígens, tendeixen a centrar-se en els canvis en els bens produïts, la tecnologia i les transformacions empresarials, atorgant un paper central al capital (als capitalistes) i tendint a oblidar al treball (als treballadors i, encara més, a les treballadores). La recerca de Marfany s'esforça per posar el focus en aquesta part de la història i, encara que no és l'única ni la primera en fer-ho, seria convenient que la brillantor, la seriositat i l'originalitat del seu treball fora un estímul i un exemple per a altres investigadors.

LLUÍS TORRÓ GIL